

2. Goban-Klas, T. (2015): *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN-SA. 337 s.
3. Gutiérrez, A., Tyner, K. (2021) *Media Education, Media Literacy and Digital Competence. Comunicar*, 19(38). 31–39.
4. Krumsvik, R. J. (2012). Teacher educators' digital competence. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58(3), 269–280.
5. Moving Towards CLIL 2.0: A Proposal for Social Media Integration in Content- and Language-Integrated Learning. URL: <https://www.igi-global.com/chapter/moving-towards-clil-20/251399>. (дата звернення: 01.04.2022). [In English].
6. What is Media Competence? URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/media-competence/18150> (дата звернення: 31.03.2022). [In English].

Жанна ПАВЛЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
pavlenko@nlu.edu.ua*

Сусанна ВОДОРЄЗОВА

*молодший науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
susannavodorezova@gmail.com*

Володимир ТРОФИМЕНКО

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна
e-mail:679197@gmail.com*

**ЕЛЕКТРОННА ОСОБА В ЦИФРОВІЙ РЕАЛЬНОСТІ:
АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Сучасна цивілізація є епохою розвинених технологій автоматизації, робототехніки та штучного інтелекту. Використання цих технологій в нашому повсякденному житті дедалі зростає і охоплює все більше сфер життєдіяльності. Це в свою чергу порушує численні філософські, правові, економічні й інші питання і стикається з труднощами прийняття в соціальній і економічній сферах.

Одним з основних викликів в сучасному світі стає поява автономних систем штучного інтелекту, які маніпулюють знаннями, необхідними для вирішення поставлених завдань. Такі системи, на відміну від програмних роботів, які маніпулюють матеріальними об'єктами, мають здатність приймати рішення автономно, незалежно від зовнішнього контролю чи

впливу. Така автономія має суто технологічний характер, її ступінь залежить від того, наскільки складною була взаємодія такої системи з навколишнім середовищем. Різні роботи мають різний ступінь автономності, яка вимірюється шляхом співвідношення ступеня зміни середовища із середнім часом між несправностями та іншими факторами, що вказують на продуктивність такої штучної системи [4, р.14].

Поняття «розумний робот» складається з наступних ознак: здатність до навчання через досвід та взаємодію; набування автономності за допомогою датчиків та / або шляхом обміну даними з навколишнім середовищем (взаємозв'язок) та аналізу цих даних; пристосовування своєї поведінки та дії до навколишнього середовища [2]. Рівень складності такої системи ставить питання її дії відповідно до моралі і етики: чи може вона поступати і оцінювати свої вчинки з точки зору моральності, чи зможуть роботи стати «моральними машинами» з потенційними юридичними правами та чи зможе в майбутньому з'явитися у них здатність мати почуття, а отже, і «моральний статус»? Адже, такі складні системи зараз не регулюються ні з етичної, ні з правової точки зору, але дуже ймовірно, що наявність збоїв в їх роботі може завдати значної шкоди людям, наприклад, при виході з-під контролю збройних військових роботів або безпілотних автомобілів. Це дає розуміння, що використання розумних роботів, поряд із перевагами супроводжується сукупністю ризиків, і його слід серйозно оцінювати з точки зору основних цінностей: свободи, гідності, безпеки, охорони здоров'я, захисту персональних даних, приватності, самовизначення та недискримінації, тощо.

Технологічні здобутки розвинених держав в сфері робототехніки вимагають філософського підходу до відносин між людьми та роботами, які вже існують в сучасному суспільстві й будуть вдосконалюватися в майбутньому. В таких державах вчені розглядають можливість складання певних правових стандартів і внесення змін в чинне законодавство стосовно застосування штучних інтелектуальних систем, оскільки у випадку наслідку шкідливих дій з їх боку, вирішальним стає питання юридичної відповідальності [2]. У 2017 р. Європейським парламентом було прийнято Резолюцію про цивільно-правові норми з робототехніки, яка передбачає можливість наділення роботів правосуб'єктністю [2]. Це один з перших документів, який має на меті врегулювати правове становище роботів у європейському суспільстві.

Правові, етичні, соціальні аспекти щодо існування та статусу електронної особи знаходять своє відображення в працях українських науковців, зокрема О. Баранова, О. Грабовської, О. Кармази,

М. Карчевського, О. Радутного, М. Стефанчука, Є. Харитоновна, О. Харитонові та ін. і зарубіжних вчених, зокрема Афанасьєвої К., Брайсон Дж., Галло Г., Діамантіса М., Гученкова І., Гранта Т., Євстратова О., Мінського М., Руффоло У., Станкати К., Флоріді Л. та ін. Натомість останні події, що пов'язані з бурхливим розвитком технологій, вимагають філософського підходу до нинішніх і майбутніх відносин між людьми та роботами.

Погляди щодо надання роботам морального статусу дуже відрізняються. На міжнародному рівні підкреслюється, що здатність роботів до автономності є умовою надання їм етичних норм, а активна розробка автономних роботів з високим рівнем інтелекту може поставити під сумнів нинішню класифікацію живих істот, засновану на їх моральному статусі. Всесвітня комісія ЮНЕСКО з етики наукових знань та технологій (КОМЕСТ) в 2016 р. опублікувала «Попередній проект доповіді КОМЕСТ з етики робототехніки», в якому розглядаються етичні питання, пов'язані з використанням автономних роботів та їх взаємодією з людьми. У документі зазначається, що скоріше за все, автономія роботів зросте до такого ступеню, що буде необхідно вбудовувати їм систему етичних норм шляхом програмування за допомогою етичних кодів, спеціально розроблених для попередження небезпечної поведінки, зокрема нанесення шкоди людям або навколишньому середовищу [3].

Виникає питання правового статусу розумних роботів – це об'єкти, із приводу яких здійснюються правочини, або активні суб'єкти, що є учасниками правовідносин, або дещо інше? Якщо розумних роботів розглядати виключно в якості об'єктів, то фактично їх роль може бути прирівняна до майна, отже будуть визначені права та обов'язки розробників, власників та осіб, що їх створюють та експлуатують. Наприклад, у такий спосіб розв'язується питання використання автономних транспортних засобів, «соціальних» та хірургічних роботів. Якщо розумних роботів віднесуть до суб'єктів права по аналогії з юридичною особою, то вони володіють правоздатністю, тобто можуть мати права та обов'язки, а в певних випадках – нести відповідальність. Але юридична особа належить до класу соціальних систем, а розумний робот – до інформаційних систем, тому їх не можна ототожнювати.

Якщо робот може приймати автономні рішення, то чинних норм права вже недостатньо, щоб покласти юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну роботом. Це пов'язано з тим, що чинне законодавство не дозволяє визначити сторону, яка відповідальна за відшкодування нанесеної шкоди. Також чинні правові норми не передбачають покриття шкоди,

заподіяної розумними роботами, оскільки вони можуть мати адаптивні та навчальні здібності, що може спричинити певний ступінь непередбачуваності в їх поведінці, оскільки вони будуть самостійно вчитися на власному досвіді та взаємодіяти з навколишнім середовищем унікальним чином [2]. В наукових колах обговорюється питання деякої подібності автономних роботів і юридичних осіб, родовою ознакою яких є те, що вони належать до класу систем. В якості переносимої ознаки з юридичної особи, як зразка аналогії розглядають відмежування сутності та дій юридичної особи (цілого) від сутності та дій її засновників (елементів її створення і управління). А в якості суб'єкта аналогії розглядають розумного робота з ознакою відмежування сутності та дій штучної системи (цілого) від людей, що здійснюють над нею контроль – розробників та користувачів (елементів її створення і управління). Тому виникає ідея надання правосуб'єктності штучним автономним системам, по суті створення електронної особи [1, с. 9].

Отже, постає питання керівних етичних рамок, які мають ґрунтуватися на принципах благодійності, невинуватості, автономії та справедливості, на принципах і цінностях, закріплених у Хартії основоположних прав, таких як людська гідність, рівність, справедливість і недискримінація, інформована згода, приватне та сімейне життя, захист персональних даних, а також інших основних принципах і цінностях права, таких як прозорість, автономія, особиста відповідальність та соціальна відповідальність. Все це наголошує на актуальності розробки та дотримання кодексу поведінки для інженерів, які створюють штучні автономні системи, дизайнерів і користувачів, створення комітетів дослідницької етики при розгляді протоколів робототехніки та ліцензій; суворої та ефективною етичної рамки для розробки, проектування, виробництва, використання та модифікації роботів; оновлення та доповнення етичними принципами ефективних та сучасних норм права відповідно до рівня складності робототехніки та її багатьох соціальних, медичних та біоетичних наслідків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каткова Т. Г. Правосуб'єктність роботів: вигадка чи реальність? *Право і суспільство*. № 3, 2/2017. С. 7-11. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/3_2017/part_2/4.pdf (дата звернення: 03.05.2022).
2. Civil Law Rules on Robotics: European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (дата

- звернення: 03.05.2022). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html
3. Preliminary draft report of COMEST on robotic ethics. *Unesdoc Digital Library*. 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245532?1=null&queryId=55ca195a-1d34-4afd-814e-f4c4efc04f04> (дата звернення: 03.05.2022).
4. Thrun S. Toward a framework for human-robot interaction. *Human-Computer Interaction*. 2004. Vol. 19. P. 9-24. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07370024.2004.9667338> (дата звернення: 03.05.2022)

Галина ГЕНСЕРУК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
genseruk@tnpu.edu.ua*

Сергій МАРТИНЮК

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
sergmart65@tnpu.edu.ua*

ПЕДАГОГІКА АКТИВНОГО НАВЧАННЯ У ЦИФРОВІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Технології цифрового навчання сьогодні реформують вищу освіту. План дій щодо цифрової освіти (2021–2027) Європейської комісії стверджує, що цифрова освіта має сприяти більш персоналізованому, гнучкому та орієнтованому на студента викладанні [1]. Це висуває великі вимоги до викладачів університетів. Пандемія COVID-19 призвела до стрімкого технологічного навчання викладачів закладів вищої освіти. За короткий час потрібно було адаптувати навчання до цифрового онлайн-формату.

Цифрова освіта — це загальний термін для різних технологій та педагогічних практик, у яких онлайн-навчання, дистанційне навчання та змішане навчання особливо виділяються в плані дій Європейської комісії. Проекти змішаного навчання поєднують цифрові технології та навчання віч-на-віч, таким чином надаючи можливості для соціальної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. В контексті нашого дослідження важливим є окреслення принципів педагогіки активного цифрового навчання.